

через сильне душевне хвилювання, викликане цим суспільно небезпечним посяганням вона не могла оцінити відповідність заподіяної нею шкоди небезпечності посягання чи обставинці затримання.

Література:

1. Баулін Ю. В. Обстоятельства, исключающие преступность деяния: монография / Ю. В. Баулін. – Х.: Основа, 1991. – 360 с.
2. Блинська С. В. Кримінально-правова природа затримання особи, яка вчинила злочин, як обставини, що виключає злочинність діяння: дис... канд. юрид. наук: 12.00.08. – К., 2006. – 197 с.
3. Постанова Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про необхідну оборону // Збірник постанов Пленуму Верховного Суду України та постанов Верховного Суду України у справах кримінальної юрисдикції. – Х.: Одісей, 2012. – 432 с.
4. Попов А. Н. Обстоятельства, исключающие преступность деяния: монография / А. Н. Попов. – СПб.: Юридический центр Пресс, 1998. – 260 с;
5. Милуков С. Ф. Российское уголовное законодательство: опыт критического анализа: монография / С. Ф. Милуков. – СПб.: СПБИВЭСЭП, Знание. – 2000 – 279 с.

УДК 343.222.3

ХРЯПІНСЬКИЙ Петро

ЩОДО ОБ'ЄКТА СКЛАДУ ПРАВОМІРНОГО, СУСПІЛЬНО-КОРИСНОГО ДІЯННЯ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРАВІ УКРАЇНИ

Суспільно-корисна поведінка, при всьому розмаїтті її різновидів, як підстава кримінально-правової кваліфікації, має визначатися у вигляді складу правомірної поведінки. Багатьма правниками звертається увага на існування в кримінальному праві складу правомірної поведінки, яка утворюється об'єктом та об'єктивною стороною, суб'єктом та суб'єктивною стороною позитивної поведінки [1, с. 136; 2, с. 110; 3, с. 37-38]. В новітніх дослідженнях Ю.В. Баулін скорегував розуміння суб'єктивної сторони та запропонував розглядати її як «суб'єктивний контроль», який включає інтелектуальний та вольовий моменти, формування мотивів і визначення цілей правомірної поведінки [4, с. 48-49]. На наш погляд, нова позиція є більш виваженою, тому що «суб'єктивна сторона», зазвичай, пов'язується із протиправним та винним завданням шкоди об'єктам кримінально-правової охорони. Поділ складу правомірної поведінки на вказані елементи, як і кожний поділ, є умовним. Умовність виділення чотирьох елементів складу правомірної поведінки, та й в цілому його самого, підтверджується тим, що окремий елемент і навіть ознака складу визначається не одним, а кількома фактичними ознаками та характеризувати об'єктивну сторону та суб'єктивний контроль водночас.

Так, наприклад, дійове каяття, що передбачене як підстава звільнення від кримінальної відповідальності в ст. 45 КК, характеризує як зміст позитивних посткримінальних дій особи, яка вперше вчинила злочин невеликої або необережний злочин середньої тяжкості, крім корупційних злочинів, так і суб'єктивний контроль у вигляді визнання своєї вини та щиросердного розкаяння [5, с. 105]. Тим не менше, – як обґрунтовано зазначає В.О. Навроцький щодо складу злочину, – класифікація ознак складу злочину за елементами дозволяє впорядкувати процес застосування кримінально-правової норми, визначити наявність ознак складу злочину в певній послідовності – від ознак об'єкта і об'єктивної сторони до ознак суб'єкта і суб'єктивної сторони [6, с. 257].

Об'єкт позитивної кримінально-правової поведінки виокремлюється усіма, без виключення, дослідниками. Це слід пояснити тим, що «безоб'єктної» діяльності взагалі існувати не може. Об'єкт (від лат. – *objectum*) – це соціальне явище, предмет матеріального світу або їх окремі якості на які спрямовується діяльність людини. Знаходження такої діяльності у площині кримінально-правових правовідносин, що виникають у зв'язку з вчиненням злочину (суспільно-небезпечного посягання), породжує ілюзію про тотожність об'єкту злочину (об'єкту кримінально-правової охорони) та об'єкту правомірної, суспільно-корисної поведінки. Так, відносно обставин, що виключають злочинність діяння, майже аксіоматичною є думка, що об'єктом вчинку, що виключає злочинність діяння, визнається та цінність (благо), якій суб'єкт заподіює певну шкоду для досягнення визначеної суспільно корисної мети. Цей погляд обстоює С. І. Дячук, на думку якого об'єктом спричинення шкоди внаслідок виконання обов'язкового наказу як обставини, що виключає злочинність діяння, завжди є відповідний об'єкт кримінально-правової охорони [2, с. 110]. Визнаючи право дослідників на власне розуміння щодо впливу позитивної поведінки на об'єкти кримінально-правової охорони, принагідно зазначимо, що фактично тут здійснюється певна підміна філософських категорій «об'єкт – засоби діяльності». Заподіяння шкоди об'єктам кримінально-правової охорони виступає «засобом», завдячуючи якому здійснюється вплив на «об'єкт», – інші суспільні відносини, що знаходяться у безпосередній загрозі заподіяння шкоди з боку особи, яка вчинює суспільно небезпечне посягання, або такі відносини, що вже зазнали повної або часткової руйнації і, особа, яка здійснює позитивну поведінку, спрямовує свої дії на мінімізацію суспільно-небезпечних наслідків, затримання особи, яка вчинила злочин, наприклад. Аргументом, на користь зазначеного розуміння виступає вимушеність заподіяння шкоди об'єктам кримінально-правової охорони. Так, в ч. 1 ст. 36 КК зазначається, що «дії, вчинені з метою захисту охоронюваних законом прав та інтересів особи, яка захищається, або іншої особи, а також сус-

пільних інтересів та інтересів держави від суспільно небезпечного посягання шляхом заподіяння тому, хто посягає, шкоди, необхідної і достатньої в даній обстановці для негайного відвернення чи припинення посягання», в ч. 1 ст. 39 КК – «заподіяння шкоди правоохоронюваним інтересам у стані крайньої необхідності, тобто для усунення небезпеки, що безпосередньо загрожує особі чи охоронюваним законом правам цієї людини або інших осіб, а також суспільним інтересам чи інтересам держави, якщо цю небезпеку в даній обстановці не можна було усунути іншими засобами».

Крім того, закон передбачає відповідальність за перевищення меж необхідної оборони (ч. 3 ст. 36 КК), за перевищення заходів, необхідних для затримання злочинця (ч. 2 ст. 38 КК), за перевищення меж крайньої необхідності (ч. 2 ст. 39 КК), що свідчить про те, що заподіяння шкоди об'єктом, кримінально-правової охорони слід визнавати правовим засобом захисту об'єктів правомірної поведінки. Загальним для суспільних відносин, що знаходяться у безпосередній загрозі заподіяння шкоди або, яким певною мірою шкода вже заподіяна, а також тими, що зазнають «санкціонованої шкоди», є те, що як перші, так і другі суспільні відносини поставлені під охорону у кримінальному законодавстві. Утім, слушною є думка Ю. В. Бауліна, що коло об'єктів кожного виду цих обставин є строго визначеним й неоднаковим для кожного із них [1, с. 176]. Для вчинків у стані необхідної оборони характерні такі об'єкти правомірної поведінки як життя, здоров'я, особиста свобода, тілесна недоторканість та майно. Для крайньої необхідності, крім вже зазначених, об'єктами правомірної поведінки можуть виступати непорушність державного кордону, державна таємниця, державна або приватна власність тощо. Таким чином, об'єктом правомірної поведінки за обставин, що виключають злочинність діяння, доцільно визначити суспільні відносини, що знаходяться у стані безпосередньої загрози заподіяння шкоди або які, вже зазнали повної або часткової руйнації у разі вчинення злочину (суспільно небезпечного діяння).

Більш рельєфно об'єкт правомірної, суспільно-корисної поведінки у кримінальному праві позначається у позитивній поведінці. Об'єктом правомірної посткримінальної поведінки є суспільні відносини, що були знищені або пошкоджені вчиненням злочину. На відміну від попередніх неправомірних, злочинних діянь особи, які порушили суспільні відносини, що охороняються кримінальним законодавством, позитивна посткримінальна поведінка цієї ж особи спрямовується на відновлення суспільних відносин або на мінімізацію їх руйнації. Суспільні відносини, на відновлення яких спрямовується правомірна поведінка мають сталу внутрішню структуру у вигляді: предмету (об'єкту), суб'єктів (учасників) та змісту (комплексу взаємних прав и обов'язків суб'єктів відносно

предмету). Позитивно впливаючи на один чи кілька елементів суспільного відношення, порушеного вчиненням злочину, особа, яка здійснює правомірний вчинок, у різний спосіб прагне, й нерідко, дійсно досягає відновлення первинного, нормального стану взаємодії всіх елементів суспільного відношення. Прямо вказує на відвернення заподіяння шкоди інтересам України, як сукупності суспільних відносин в сфері державного суверенітету, територіальній цілісності та недоторканності, обороноздатності, державній, економічній чи інформаційній безпеці України заохочувальна норма ч. 2 ст. 114 КК, якщо особа припинила діяльність з передачі або збирання з метою передачі іноземній державі, іноземній організації або їх представниками відомостей, що становлять державну таємницю, та добровільно повідомила органи державної влади про вчинене. Особа, яка добровільно повідомила правоохоронний орган про незаконне заволодіння транспортним засобом, повернула засіб власнику і повністю відшкодувала завдані збитки, у визначений кримінальним законом спосіб, відновлює нормальні суспільні відносини щодо права володіння, користування та розпорядження транспортним засобом його титульним власником (ч. 4 ст. 289 КК). Особа, яка добровільно здала наркотичні засоби, психотропні речовини або їх аналоги і вказала джерело їх придбання або сприяла розкриттю злочинів, пов'язаних з їх незаконним обігом, фактично приводить суспільне відношення, з встановленого законом порядку виробництва, виготовлення, придбання, зберігання, перевезення і пересилання цих засобів та речовин, в стан нормальної функціонування. Аналогічно, в нормальну площину повертається суспільне відношення, із встановленого законом порядку обігу отруйних та сильнодіючих речовин або отруйних та сильнодіючих лікарських засобів, якщо особа здала отруйні чи сильнодіючі речовини або отруйні чи сильнодіючі лікарські засоби та вказала джерело їх придбання або сприяла розкриттю злочинів, пов'язаних з їх незаконним обігом (ч. 5 ст. 321 КК) та ін.

Певним часом після вчинення злочину і до призначення покарання особою може здійснюватися цілеспрямована позитивна поведінки на відновлення порушеного злочином суспільного відношення. Відтак її основним об'єктом, як і в вищерозглянутих випадках, буде пошкоджене або зруйноване злочином суспільне відношення, що є об'єктом кримінально-правової охорони. Позитивна поведінка суттєвим чином впливає на кримінальне покарання, що може бути призначене судом. Судом здійснюється дискреційне або імперативне пом'якшення покарання: а) за наявності пом'якшуючих обставин, що свідчать про позитивну посткримінальну поведінку винного: 1) з'явлення із зізнанням, щире каяття або активне сприяння розкриттю злочину; 2) добровільне відшкодування завданого збитку або усунення заподіяної шкоди; 3) надання медичної

допомоги потерпілому безпосередньо після вчинення злочину; (пп. 1), 2), 2-1) ч. 1 ст. 66 КК); б) за наявності кількох обставин, що пом'якшують покарання та істотно знижують ступінь тяжкості вчиненого злочину, з урахуванням особи винного може бути призначене основне покарання, нижче від найнижчої межі, встановленої в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК, або більш м'який вид основного покарання, не зазначений в санкції статті (санкції частини статті) Особливої частини КК за цей злочин (ч.1 ст. 69 КК); за наявності обставин, що пом'якшують покарання, передбачених пп. 1 та 2 ч. 1 ст. 66 КК, відсутності обставин, що обтяжують покарання, а також при визнанні підсудним своєї вини, строк або розмір покарання не може перевищувати двох третин максимального строку або розміру найбільш суворого виду покарання, передбаченого відповідною санкцією статті (санкцією частини статті) Особливої частини КК (ст. 69-1 КК). Відтак, об'єкт правомірної, суспільно-корисної поведінки у кримінальному праві узгоджується та гармонізується із об'єктом кримінально-правової охорони й, насамперед, позитивна поведінка має спрямовуватися на запобігання, мінімізацію заподіяння шкоди суспільним відносинам, а у разі знищення або суттєвого пошкодження суспільних відносин у їх відновленні у спосіб визначений кримінальним законом.

Література:

1. Баулин Ю. В. *Обстоятельства, исключающие преступность деяния: [моногр.]* / Ю. В. Баулин. – Харьков: Основа, 1991. – 360 с.
2. Дячук С. І. *Виконання наказу чи розпорядження у кримінальному праві (основні поняття, проблеми кваліфікації, удосконалення законодавства): [моногр.]* / С. І. Дячук. – К.: Атіка, 2001. – 176 с.
3. Усатий Г.О. *Кримінально-правовий компроміс: [моногр.]* / Г.О. Усатий. – К.: Атіка, 2001. – 128 с.
4. Баулин Ю. В. *Причинение вреда с согласия «потерпевшего» как обстоятельство, исключающее преступность деяния: [моногр.]* / Ю. В. Баулин. – Харьков: Изд-во «Кроссруд», 2007. – 96 с.
5. Хряпінський П. *Юридична конструкція складу правомірної поведінки у кримінальному праві* / П. Хряпінський // Підприємство, господарство і право. – 2007. – № 8 (140). – С. 102–106.
6. Навроцький В.О. *Теоретичні поняття кримінально-правової кваліфікації: [моногр.]* / В.О. Навроцький. – К.: Атіка, 1999. – 418 с.